

A gyűrűk urai és a kijátszottak

Hadd kezdjem egy személyes emlékkal. Szülőfalumban, amióta eszemet tudom, egyetlen nagy cigány-család élt (igaz, néha követhetetlen rokoni jövés-menéssel tarkítva a tablót), fent a Cigány-gaz mellett, a Kövesút végén. Ott élt számos testvérével P. is, aki tőlem egy osztállyal lejjebb koptatta az olajos padlót a manapság „koedukálnak” nevezett kisiskolában, ahol négy évfolyam tanult egyszerre, míg csak a nagy összevonási hullám el nem sodorta az iskolát. P. szerette volna vinni valamire: inasiskolába ment Rozsnyóra, de sorsát a közösség visszahúzó ereje megpecsételte. A többiek lehúzták a maguk szintjére, beolvadt a – szintén mai, divatos szóhasználattal, – „balhész” társaságba. Nem lett belőle mesterember, középiskolát végzett cigány, pedig tehetségéből futotta volna. A többiek megtörték benne az akaratot. Hogy lett-e tisztességes családapa, magától többre jutott gyermekek apja, nem tudom. Elsodorta őket az idők szele, Csehország felé. Csak az öreg szülék maradtak otthon, s olykor meg-megjelent egyikük-másikuk, de a faluhoz már alig kötődtek. A fiúk egy része általában állami kenyéren élt (rács mögött), némelyük többször is, egyikük (mellesleg évfolyamtársam), akit a falu gyerekei csak Cipalo néven emlegettek, a börtön áldozata lett: testileg, lelkiileg megnyomorítva jelent meg a faluban, kacsázva járt és magában beszélt. Évekkel ezelőtt gombamérgezés áldozata lett. Szülőfalum talán szerencsésebbnek mondható, mint azok a gömöri (vagy tágabb értelemben borsodi, vasi) falvak, ahol a „parasztot” immár napi szinten zaklatják a cigányok, fényes nappal rátörve az ajtót. Ugyancsak szülőfalumban maradván, s jobbra édesanyám elbeszélésére hagyatkozva: két zsidócsalád élt nálunk, az egyik család feje tehetősebb, ügyesebb boltos, a másik – ahogy Gömörben mondják – élhetetlen, „mátoha”, aki nem sokra vitte. Mindkettőt elhurcolták családotul, odavesztek a pokolban, ahonnan, reményeim szerint nem a mennyország zárt kapuira találtak. Ma már csak az idősek emlékeznek rájuk. Se szobruk, se emléktáblájuk, csak az emlékük. Szülőfalum ez esetben is „szerencsésnek” mondható, nem szipolyozta ki egy nagy siserehad, a karvalyorrú tőkésék rőfögő csordája. És, barátaim – mert minden konklúzióknak van eredetmondája –, a cigányoktól és a zsidóktól „megtisztult” falu mégsem vitte sokra. Iskoláját a központosító kommunista hatalom bezárta, a munkahelyek sorban szűntek meg, és ma már egyre többen ülnek a bolt lépcsőjén dologtalanul (már kocsma sincs), köztük életerős fiatal emberek, akiknek talán másfél évtizede nem volt tisztességes munkájuk. Hogy lesz-e valaha, talán a földig érő szakállú próféta sem tudná megmondani, ebben a válságos világban. Egyszóval, ez a kis közösség sorozatosan kapta a kegyelemdőféseket, hogy közösségi életről, összetartásról, keresztényi szeretetről, őseink kultúrájának ápolásáról, ne adj isten tovább viteléről már csak álmodni tudjon az itteni magyar ember. Ha van még álma a kereskedelmi televízió hülyítő műsora után bóbiskolva. Hogy teljes legyen a tabló: a falu három felekezetének két temploma szinte kong az ürességtől.

Egyszóval magyarok, cigányok, zsidók...

Ki a felelős mindezért, jut eszembe gyakran, sejtve persze a válaszokat. A kirekesztők szerint nyilván a cigányok, az antiszemiták szerint a zsidók, szerintem a kommunista hatalom, és annak folytatói. De hogy még egy példát mondjak: kacskaringós pályámat – sok más társamhoz hasonlóan – én is a horkai (nem özörényi, kedves anyaországiak) papírgyárban kezdtem, hivatalnokként. A fatelepen körmöltem a statisztikát a Csehországból, Észak-Szlovákiából tehervonaton beérkező gömbfaszállítmányokról. Történt egyszer, hogy a horkai cigányember, a vagonot kipakoló melós nem jött be a műszakra. Mit tett az amerikai négerkérdést ragozó, szemforgató kommunista vezetés? Gépkocsit küldött az úri valagáért, méltóztassék munkába állni, és kirakni a vagonot. Na mármost ez az ember, akit tenyerén hordozott gyárvezetés, a rendszerváltás (és gyármegszűnés) után utcára került. Hetedíziglen. Az egész környéken sorban leépült minden, és ő a sor végére került. Hogy is írta József Attila? Hosszú az úristen, rövid a szalonna. Hosszú a sor, és nem akar rövidülni. Míg mások beállnak ide-oda dobozolni modernkori órnagy úrékhoz, ő legfeljebb segélyért állhat sorba. Gyereke, unokája abban nő fel, hogy az öreg nem megy munkába, annak fia

sem megy munkába, a gyerek meg nem megy iskolába, mert a példa ragadós. Lesz belőle „megélhetési bűnöző”. Kire nézzen fel az ember onnan, legalulról, ha se középen, se fönt erkölcsi példa, magatartás? Mit kérhetünk számon a rongyosokon, ha a krémet nem lehet kérdőre vonni? S leginkább: hogyan legyen rend ott, ahol hiányzik a rendcsinálás, törvénytisztelet, törvény előtti egyenlőség szándéka is? Ahol valakiknek megfelel a káosz, a társadalmi feszültség, az etnikumok összeférhetetlensége – hogy még gátlástalanabban halászhasanak a zavarosban.

A legnagyobb baj, hogy a magyar nemzet (elégé eltérően a környező népektől, mert azok, ha nemzeti ügyről van szó, párt- és felekezeti hovatartozástól függetlenül összezárnak) táborokra és klikkekre szakadt, rétegekké hámozódott le, és – mint az normális és egészséges lenne – nem tudja kiegészíteni egymást. Filoszemita és antiszemita, cigánygyűlölő és romapárti, nemzeti és liberális, materialista és keresztény, újjgazdag és éhező mind-mind egymás ellen acsarkodik, keresi helyét, ideológiáját, védőszentjét ebben a kis térben, amely a világ egyik legszebb tája, és legboldogabb vidéke lehetne. Ha jobban belegondolok (s ez nem üres szólam), a magyar nép dolgos, tehetséges. Mégis nélkülözik, mégis züllik, újabban retteg, s ne adja isten, egy szép napon kaszát-kapát ragad.

Hogy ez a riasztó vízió ne válhassék valóra, abban nagy szerepe van (ismét, de ismerős) az írástudóknak. Akik, mert hát valamennyien emberből vagyunk, ugyanolyan türelmetlenek és idegesek, mint a többség. Csak egyet felejtenek el: ha a mindenkori bűnösök megnevezése helyett cigányoznak, zsidóznak, magyaroznak válogatatlanul, éppen azok malmára hajtják a vizet, akik fő felelősei a mai helyzetnek. Mert hogyné nyílna bicska az ember zsebében, ha az amerikai kongresszus legújabb jelentését olvassa, amely a magyar nép intoleranciáját ragozza? Hogyné borulna el az agya, ha a miskolci Avas-lakótelep kétszáz betöréséről tudja, hogy mind a kétszáz elkövetője cigány ember? Hogyné szorulna ökölbe a keze, ha heti program a gyilkosság? Érti-tudja, valami nagy baj van határon innen és túl. Ha azonban felelősen gondolkodik, azt is tudja, nem a lincshangulat fokozása a megoldás. Értelmes ember – ha ráadásul értelmiségi – nem ül fel a közhangulatnak, hanem okait kutatja, felelőseit keresi. Igaz, ehhez mostanában önmaga ellensége kell, hogy legyen, mert ma nagyon bátran lehet „odamondogatni” a másik oldalnak, az egyikről, de nem egyszerű nem odacsapódni valahová. Értelmiségi írástudó (értsd: gondolkodni képes) ember nem táborozik, hanem kérdez, és megpróbál válaszokat fogalmazni.

Nem szeretnék senkit kioktatni, barátaim, de ugye nem képzelhetjük el úgy a – tetszik, nem tetszik, közös – jövőt, hogy a rend keresése és a rendetlenség okozóinak elzavarása helyett egymás „életterének” a méricskéléséhez fogunk? Hogy Radnóti Miklósban a karvalytőkét látjuk megtestesülni, vagy a székes fővárost lepusztító szdsz-es muftira haragudva majd Füst Milán vagy Déry Tibor sírját indulunk megbotozni? Nehéz kulturáltan viselkedni ott, ahol durvul a játéktér, és válogatatlan eszközökkel gáncsolják az embert. De nem biztos, hogy provokatőrökké kell csűrhiteni magunkat.

El-eljárok Győr felé menet Abda mellett, ahol szerényen, bokrok takarásában alig láthatóan ott áll a Költő szobra. Tőle dobásnyira csúnya némberek szédelegnek, kamionosokra vadásznak. Az iskolában úgy tanultuk, hogy Radnótit nyilasok végezték ki. A kilencvenes évek elején egy Magyarországról szökött emberrel beszéltem, aki ott volt a menetben Abdán, s látta, amikor egy német katona tarkón lötte Glatter Miklóst. Akkori írásom, amelyben ezt tolmácsoltam, belehullt a semmibe. Valószínűleg azért, mert nem illett bele a bűnös népről alkotott képbe, de az is lehet, hogy azért, mert kevés az ilyen írás, és túl sok, egyre több és egyre durvább az útszéli hangnem. Ami egyeseknek nagyon is megfelel. Sajnos, éppen azok nem látják ezt, akik beállnak az ordibálók közé.

Kövesdi Károly